

IZVJEŠTAJ S KONFERENCIJE

Politička fragmentacija ljevice... uz globalni preporod desničarskog populizma

MARIUS MÜLLER-HENNIG, SARAJEVO

Januar 2018.

- „Lično je veoma politično“: iako se politička fragmentacija obično objašnjava programskim ili ideološkim neslaganjima, ličnu dimenziju takvih procesa također bi trebalo uzeti u razmatranje.
- U programskom i ideološkom smislu fragmentacija ljevice se, kako unutar tako i između stranaka, u mnogim slučajevima svodi na pitanje socioekonomskog profila: treba li se pragmatično prilagoditi savremenoj neoliberalnoj hegemoniji kako bi se privuklo više glasača iz „srednjeg sloja“ ili bi povratak na jasnu kritiku kapitalističke tržišne ekonomije mogao izoštriti profil ljevice? Neslaganje oko odgovora na ovo osnovno pitanje najbolje oslikava fragmentaciju kojoj svjedočimo.
- Postoje brojni načini za efikasno prevazilaženje fragmentacije ljevice. (Ponovno) ujedinjenje je zasigurno jedna opcija, ujedno i najizazovnija. Neuobičajeni primjeri kao što je stranka Frente Amplio (FA) u Urugvaju i sadašnja manjinska vlada u Portugalu pokazuju da se razmišljanje izvan okvira zaista može isplatiti.
- Bez obzira na odabrani pristup, od ključalne je važnosti izgraditi povjerenje među različitim akterima, kako srednjoročno tako i dugoročno, te reafirmirati zajedničke političke ciljeve kako bi se efikasno savladala fragmentacija. Ne postoje brza rješenja, čak ni ako se objektivni razlozi za ujedinjenje mogu činiti ohrabrujućim. Bez obzira na to, od velike je važnosti iskoristiti momentum i sve prilike za iniciranje takvih procesa.
- Dodatne važne preporuke za stranke ljevice koje proizlaze iz ovih diskusija, a koje se dalje u izvještaju elaboriraju, jesu:
 - jasni dogovori od ključnog su značaja za prevazilaženje fragmentacije;
 - treba izbjegavati fiksaciju na ankete i izbore;
 - važno je održavati ideološko opredjeljenje članova stranke;
 - treba graditi mostove među različitim izbornim jedinicama stranke/stranaka.

Ovaj izvještaj sažima konferenciju koju je organizirao Ured FES-u Bosni i Hercegovini 5. i 6. jula 2017. godine u Sarajevu.

Politička fragmentacija ljevice... uz globalni preporod desničarskog populizma

IZVJEŠTAJ S KONFERENCIJE

Međunarodna konferencija „Fragmentirani stojimo?“
Sarajevo, 5.–6. jula 2017. godine

MARIUS MÜLLER-HENNIG

Sadržaj

1. Uvod i terminologija	6
2. Populizam i antiestablišment – U usponu ili već iznad svog maksimuma?	6
3. Kriza socijalne demokratije – Neoliberalna dominacija i zbunjenost ljevice	7
4. Različite dimenzije fragmentacije ljevice	7
I. Fragmentacija među različitim političkim strankama ljevice	8
II. Fragmentacija unutar političkih stranaka ljevice	8
III. Fragmentacija šireg društveno-političkog spektra ljevice	8
5. Tri primjera o tome kako se nositi s fragmentacijom	9
I. Manjinska vlada u Portugalu	9
II. Uspostavljanje Demokratske stranke u Italiji	10
III. Nastanak stranke Frente Amplio u Urugvaju	11
IV. Šta se može naučiti iz ova tri primjera?	12
6. Zaključci i praktični koraci o tome kako se nositi s fragmentacijom	13
I. Oспоравани zaključci	13
II. Manje kontroverzni zaključci	13

1. Uvod i terminologija

Politička scena se odskora suočava s pojavom brojnih važnih trendova kako u etabliranim tako i u demokratijama u tranziciji. Iz perspektive socijalne demokratije dvije su pojave potakle posebne kontroverze i predstavljaju značajne uzroke zabrinutosti: (i) fragmentacija političkog spektra ljevice i (ii) sve veći uspjeh populista, često desničarskih, stranaka ili pokreta antiestablišmenta. Ova dva trenda bila su početne tačke za detaljnu debatu među političarima, ekspertima i aktivistima na konferenciji čiji je domaćin bio Ured Friedrich-Ebert-Stiftunga (FES) u Bosni i Hercegovini u julu 2017. godine. U ovom izvještaju naglašena su važna shvatanja i elementi neslaganja iz ove debate. Izvještaj odražava samo autorovu vlastitu selektivnu percepciju i interpretaciju argumenata prezentiranih na ovoj debati u Sarajevu.¹

Na početku je važno, prije svega, razjasniti nekoliko ključnih termina koji kompliciraju raspravu. U državama nasljednicama bivše Jugoslavije (odakle većina učesnika dolazi) tipični politički spektar zapadne Evrope, podijeljen na ljevicu i desnicu, ne može se direktno primijeniti. I pored toga, u regionu se često koristi politička podjela na „ljevicu“ i „desnicu“. Prema tome, za čitaoca je važno da ima na umu da biti politički na „lijevoj strani“ u ovom regionu uglavnom, ako ne i većinom, znači striktnu opoziciju etnonacionalističkim političkim pozicijama. Takve etnonacionalističke pozicije jasno su izjednačene s pripadnošću „desnici“. Međutim, u kontekstu ovog izvještaja, termini „ljeвица“ i „lijevo krilo“ koriste se na način kako se oni shvataju u zapadnoj Evropi, obuhvatajući komunističke, socijalističke, socijaldemokratske i socijal-liberalne političke pozicije.

2. Populizam i antiestablišment – U usponu ili već iznad svog maksimuma?

Rasprave o populizmu i pokretima antiestablišmenta snažno su odjekivale tokom ove konferencije, uključujući tzv. Brexit, izbor Donalda Trumpa za predsjednika Sjedinjenih Američkih Država

i sve veću podršku populističkim strankama na nedavnim izborima u Austriji, Francuskoj i Nizozemskoj. Iako su se slične tendencije pojavile u većini demokratija, utjecaj i dimenzije problema značajno se razlikuju. Dok su u Francuskoj i Austriji politički centri bili oslabljeni, u drugim državama – pogotovo Ujedinjenom Kraljevstvu – tradicionalno jake stranke su, u većini slučajeva, održale svoju dominantnu poziciju unatoč populističkim konkurentima.

Jedan učesnik na konferenciji istakao je da je termin „populizam“ prilično nejasan i da postoji tendencija da se tim terminom koriste etablirane političke stranke kao etiketom za nove konkurente na političkoj sceni. S ovim argumentom su se složili mnogi učesnici, koji su predložili jasnije diferenciranje ovog pojma. Identificirane su tri najznačajnije vrste populističkih stranaka:

- (i) ljevičarski populizam, s jakim pokretom/diskursom protiv globalizacije/EU (najvidljiviji u južnoj Evropi);
- (ii) autoritativni populizam unutar vlada (najvidljiviji u centralnoj Evropi); i
- (iii) desničarski populizam u usponu (najvidljiviji u zapadnoj i sjevernoj Evropi).

Kada govorimo o jugoistočnoj Evropi, druga i treća vrsta populizma predstavljaju poseban izazov za lokalne socijaldemokratske stranke. U tim državama sistemi političkih stranaka još uvijek nisu konsolidirani i negativan stav prema etnonacionalizmu predstavlja važan i često dominantan razlog svrstavanja „na lijevu stranu“. S druge strane, među socijaldemokratima u regionu nisu usaglašeni stavovi o socioekonomskoj politici. Naglašeno je da su pojedine desničarske populističke stranke uspjele pridobiti značajnu podršku tradicionalnih radnikabirača koji su izgubili vezu sa socijalnom demokratijom. Ispostavilo se da kombinacija proradničkog populizma i desničarske identitetarne politike predstavlja glavni izazov za socijalnu demokratiju, i to ne samo u jugoistočnoj Evropi.

Osim ove diferencijacije, postoji i jaka kontroverza o tome da li populizam, kao takav, predstavlja

¹ S obzirom na to da je konferencija održana po Chatham House pravilima, u ovom izvještaju neće biti navedene pojedinačne izjave.

problem ili same socijaldemokratske stranke treba da provode strategije koje su više populističke.

Iako se desničarski populizam smatra znakom upozorenja za demokratije uopće, a pogotovo za lijeve političke stranke, procjene njegovog kretanja ipak se razlikuju. Dok se neki učesnici plaše stalnog rasta desničarskih populista, drugi navode pobjedu Emanuela Macrona u Francuskoj, očite nedostatke Brexita, kao i izbor Donalda Trumpa kao jasne pokazatelje da je desničarski populizam, kao široko rasprostranjen fenomen, možda već iznad svog maksimuma.

3. Kriza socijalne demokratije – Neoliberalna dominacija i zbnunjenost ljevice

Nakon diskusije o fenomenu populističkih izazova (i ljevice i desnice) rasprava je ubrzo prebačena na pitanja slabosti i izazova s kojima se suočavaju etablirane socijaldemokratske stranke. Nije se osporavalo da je socijalna demokratija posljednji put procvjetala tokom perioda u kojem se smatralo da kapitalizam dobro funkcioniše za sve dijelove društva. Dinamika promjene kapitalizma, koji je postepeno oslobođen od stega ideološkog sukoba između Zapada i Istoka („hladni rat“), ipak se pokazala ključnim izazovom za socijalnu demokratiju. Prema mišljenju nekih učesnika predugo su primjenjivani pragmatični odgovori na neoliberalne napade na države blagostanja Zapada. Prevladavala je percepcija da se socijalna demokratija žustro borila za odbranu dostignuća države blagostanja samo na nekim mjestima i s ograničenim uspjehom. U svakom slučaju, države nasljednice bivše jugoslavenske države praktično nisu imale prostora za manevar tokom tranzicija iz socijalističkih u tržišne ekonomije.

Iz rasprave je postalo veoma jasno da su mišljenja ljevice o budućnosti kapitalizma podijeljena. Neslaganja su se kretala od onih koji žele dovesti kapitalizam u pitanje do onih koji to ne žele. To se odrazilo i na semantičku raspravu o tome je li potreban povratak pozitivnim iskustvima ideala „socijalizma“ ili su stare kategorije – i socijalizam i

socijalna demokratija – diskreditirane i nisu uspjele privući široku podršku javnosti.

Učesnici su naglasili da se socijalna demokratija često okreće centru kako bi ostala na vlasti. Ova kontroverza o tome treba li se socijalna demokratija otvoriti više prema centru ili se već previše primakla centru konstantna je. Neki učesnici smatraju da je sklonost pozicioniranja u politički centar posebno problematična u jugoistočnoj Evropi jer se u nekim od tih zemalja centar već nalazi više desno (u smislu biti nacionalistički orijentiran ili orijentiran prema identitetarnim politikama). Prema tome, traženje podrške među biračima u takvom desnom centru dovodi do rizika da se tradicionalni birači ljevice na taj način udaljavaju od socijalne demokratije. Slika je postala još lošija kada se govorilo o tome bi li stranke ljevice trebale izbjegavati koalicije sa strankama desnog centra s obzirom na to da je to u nekim slučajevima za njih jedini način da u kratkoročnom i srednjoročnom periodu učestvuju u vlasti.

Poseban izazov za socijalnu demokratiju u bivšim socijalističkim zemljama jugoistočne Evrope povezan je s historijskim naslijeđem tih zemalja. Većina etabliranih socijaldemokratskih stranaka u ovom regionu povezana je, na ovaj ili onaj način, s prethodnim socijalističkim strankama. U nekim slučajevima, poput Bosne i Hercegovine, one su zapravo njihovi pravni nasljednici. Ovo naslijeđe je dvosmisleno: s jedne strane pruža čvrstu komponentu identiteta ljevice u obliku antifašizma, dok je s druge strane povezano i s razdobljima autoritarizma, represije i komunizma. Neki učesnici tvrdili su da se socijaldemokratske stranke moraju konačno suočiti s objema dimenzijama svoje historije, naprimjer osnivajući komisiju koja bi se time bavila.

4. Različite dimenzije fragmentacije ljevice

Pored gore navedenih eksternih političkih izazova s kojima se suočavaju socijaldemokratski akteri, na konferenciji se detaljno raspravljalo i o glavnoj temi konferencije – fragmentaciji ljevice. Ubrzo je postalo jasno da je ova fragmentacija višestruka.

Razgovaralo se o trima različitim aspektima fragmentacije:

- (i) fragmentacija među različitim etabliranim i populističkim strankama ljevice;
- (ii) fragmentacija unutar političkih stranaka ljevice; i
- (iii) fragmentacija šireg lijevog političkog spektra među političkim strankama, formalno organiziranim organizacijama civilnog društva i manje formalno organiziranim aktivistima/pokretima.

I. Fragmentacija među različitim političkim strankama ljevice

Ovaj fenomen prvi put je prepoznat kao dio opće fragmentacije sistema etabliranih političkih stranaka. Takve pojave ne utječu samo na političke stranke ljevice. Također je naglašeno da se rizik i stepen fragmentacije razlikuju ovisno o izbornom sistemu. Primjer Ujedinjenog Kraljevstva, sa strogim izbornim sistemom *first past the post* (pobjednik uzima sve), naveden je kao relativno stabilan stranački sistem.

Osim takvih strukturnih aspekata političkog sistema, na općenitijem nivou, od samog je početka istaknuto da su osobnosti vodećih političara često značajan faktor u fragmentaciji političkih stranaka. Istaknuto je da je „lično“ u ovom smislu vrlo „politično“. Također je naglašeno da politički akteri često nisu iskreni prema uzrocima fragmentacije. To je ujedno i pokazatelj da politička kultura zapravo nije mnogo napredovala.

Naveden je sličan argument u vezi s fragmentacijom političkih stranaka ljevice općenito, ali se u konkretnim slučajevima ne govori otvoreno o pravim razlozima fragmentacije. Stoga je teško objasniti razlike među strankama na istom političkom spektru, kako unutar samih stranaka tako i u biračkom tijelu. Taj problem odnosi se na procese (ponovnog) ujedinjenja ili savezništva među strankama. Pitanje koje je postavljeno, a možda bi u takvim okolnostima bilo teško na njega odgovoriti, jest „zašto ste se prvo raspali ako se sada želite ponovno ujediniti“.

Iako su neki učesnici predložili veću otvorenost i pošteniji pristup u raspravi o stvarnim razlozima fragmentacije, jedan od njih naglasio je da je važno da se ne ide previše u raspravu o tome „ko je odgovoran za fragmentaciju“. Ovo se čini prilično razumnim ako se slažemo s gore navedenom izjavom da je „lično vrlo politično“. Zaista, učesnici su više puta naglasili ključnu važnost (ponovne) izgradnje povjerenja među strankama ljevice, odnosno njihovim rukovodstvima. Razvoj mehanizama za izgradnju povjerenja identificiran je kao ključni prioritet za borbu protiv fragmentacije ljevice.

II. Fragmentacija unutar političkih stranaka ljevice

Dok su mnogi učesnici fragmentaciju među različitim političkim strankama lijevog političkog spektra vidjeli kao najvažniju, razgovor o postojanju i prihvatanju različitih frakcija unutar samih stranaka ljevice trajao je kratko. S druge strane, pozitivnom je ocijenjena teza prema kojoj bi socijaldemokratske stranke zaista trebale iskoristiti i prihvatiti potencijal različitih političkih frakcija. Različite frakcije unutar političke stranke pružale bi mogućnosti da buduće generacije rukovodstva steknu iskustvo i razviju politički profil. Međutim, istaknuto je da je do danas pluralizam unutar stranaka ljevice često bio znak slabosti i nejedinstva. Iako je ovo tumačenje posebno izraženo u slučaju zemalja jugoistočne Evrope, ono postoji i među zapadnoevropskim političkim elitama i analitičarima.

III. Fragmentacija šireg društveno-političkog spektra ljevice

Rasprava o prekidima odnosa u širem društveno-političkom spektru ljevice među političkim strankama, formalnim organizacijama civilnog društva i manje formalno organiziranim aktivistima i drugim potencijalnim pristašama privukla je možda najviše pažnje tokom konferencije. Socijaldemokratske stranke su kritizirane zbog brojnih nedostataka u tom smislu. Naglašeno je da su tradicionalni saveznici, poput sindikata, udaljeni od strane socijaldemokratskih stranaka u nekoliko slučajeva. Taj odnos ponekad je tumačen kao pokušaj stranaka da dominiraju i instrumentaliziraju sindikate. Sličan scenarij prijeti i kada je riječ o drugim dijelovima

civilnog društva i aktivistima: socijaldemokratske stranke moraju biti oprezne i pružati podršku a da ne dominiraju ili da pokušavaju orkestrirati društvene pokrete i aktere civilnog društva.

Odnos između progresivnih intelektualaca, umjetnika i akademske zajednice s jedne te socijalne demokratije s druge strane smatra se ključnim za obje strane, pogotovo u zemljama jugoistočne Evrope: Intelektualci i predstavnici akademske zajednice smatraju posebno problematičnim neuspjeh socijaldemokrata da obnašaju vlast u skladu sa svojim idealima i ambicioznim programima. U nekim slučajevima ovi akteri smatraju da su socijaldemokrati dijelom nezainteresirani za ovakve stavove, često ignorirajući značajne i utemeljene kritike. S druge strane, socijaldemokrati se često žale na „apstraktnu“ intelektualnu kritiku i nedostatak intelektualne podrške i angažmana na političkoj sceni.

5. Tri primjera o tome kako se nositi s fragmentacijom²

Fragmentacija političke ljevice vrlo je specifična za pojedine države i pokazuje određene jedinstvenosti, što je postalo jasno tokom rasprave. Prema tome, vrlo je teško identificirati gotova rješenja za različite izazove. Unatoč tome, tokom konferencije učesnici su iscrpno raspravljali o trima modelima produktivnog suočavanja s takvom fragmentacijom: (i) nedavno formiranje socijaldemokratske manjinske vlade u Portugalu, koju podržavaju njeni konkurenti iz lijevog krila; (ii) formiranje Demokratske stranke (Partito Democratico – PD) u Italiji; i (iii) nastanak stranke Frente Amplio (FA) (Široki front) u Urugvaju. Ovdje nije bio cilj zagovarati preslikavanje ovih pristupa, već pružiti neke ideje za razmišljanja na osnovu praktičnih iskustava u pokušaju da se prevlada fragmentacija ljevice.

I. Manjinska vlada u Portugalu

Sadašnja vlada u Portugalu osnovana je u novembru 2015. godine kao manjinska vlada Socijalističke stranke (Partido socialista – PS). Razloge za

ovaj eksperiment treba tražiti u finansijskoj krizi 2008. godine i neophodnim mjerama štednje širom Evropske unije (EU). Veliki dio portugalskog stanovništva osjetio je posljedice mjera štednje EU, dok je jedan dio stanovništva došao na rub siromaštva. Prevladao je utisak da je socijalna demokratija trajno podlegla (neoliberalnom) pritisku. Prije toga Socijalistička stranka je često saradivala s konzervativcima u vladi, umjesto s kolegama iz ljevice.³

S ciljem suprotstavljanja ovom historijskom obrascu, istaknuto je kako je neophodno osnažiti pritisak civilnog društva, što bi dovelo do zajedničkog rada socijaldemokrata i drugih snaga u lijevom političkom spektru. To je olakšalo nastanak trenutne konfiguracije: socijaldemokratsku manjinsku vladu, koju su podržale dvije stranke lijevog spektra. Njihova saradnja temelji se na formalnim sporazumima sa socijaldemokratima koji čine vlast. Ove su stranke u zadnji tren odustale od ulaska u koaliciju, ali su podržale formiranje socijaldemokratske manjinske vlade. Ova nesvakidašnja saradnja omogućila je formiranje socijaldemokratske vlade iako su konzervativci bili najjača politička snaga po rezultatima izbora.

Iako je ova struktura od samog početka opisana kao neka vrsta „konstrukcije“, dosadašnje iskustvo bilo je iznenađujuće pozitivno u tome što je barem djelomično postignut temeljni cilj prevazilaženja mjera štednje i rješavanja (rastuće) nejednakosti bez otežavanja ekonomskog rasta. S obzirom na to da se ovaj specifični politički izazov javlja u ovom ili onom obliku i u drugim evropskim zemljama, portugalski pristup je od posebne simboličke važnosti za ljevicu.

Što se tiče naučenih lekcija iz portugalskog slučaja, naglašeno je da je najbitnije za kasniji uspjeh bilo to što je „ljevice priznala da ima više tačaka slaganja nego neslaganja“ (ranije su bili usredotočeni uglavnom na ono što ih je dijelilo).

Istovremeno, rasprava o portugalskom slučaju pokazala je jednu širu perspektivu: bilo je moguće

² Procene u svakom od tri slučaja predstavili su stručnjaci iz tih zemalja. U sljedećim paragrafima predstavljen je sažetak glavnih elemenata, na način kako je to percipirao autor ovog izvještaja.

³ Međutim, jedna iznimka u odnosu na ovaj obrazac, nije se pojavila tokom prethodne vlade, kada su se socijalisti suprotstavljali politički štednje koja je uslijedila.

prevazići nesuglasice unutar ljevice u smislu jačanja solidarnosti i rješavanja nejednakosti unutar društva. Međutim, uzimajući u obzir širu sliku, održivi napredak u sistematičnijoj borbi s nejednakošću treba preći državne granice i, naprimjer kao jednu mjeru, ograničiti konkurenciju među evropskim državama, pogotovo u poreskom nadmetanju.

II. Uspostavljanje Demokratske stranke u Italiji⁴

Druga studija slučaja o tome kako se nositi s fragmentacijom odnosi se na osnivanje Demokratske stranke (Partito Democratico – PD) u Italiji, koja je obilježila svoju desetu godišnjicu postojanja 2017. godine. Vjerovatno je to najistaknutiji savremeni primjer spajanja stranaka ljevice i stranaka lijevog centra.

Tvrdilo se da je to spajanje stranaka ovisilo o specifičnoj historijskoj pozadini i vanjskim pritiscima. Kontradiktorni uspjeh stranaka ljevice na izborima 2006. godine pokazao je da je zajednička lista DS-a i DL-a dobila oko 11,93 miliona glasova za Zastupnički dom, dok su zasebne liste DS-a i DL-a osvojile samo oko 9,64 miliona glasova na izborima za Senat. Razlika u izbornim rezultatima bila je u gotovo dva miliona glasova. Uz kasniji težak poraz 2007. godine na lokalnim izborima, ovo je trasiralo put ka uspostavljanju zajedničke stranke, Demokratske stranke.

Organizacija Demokratske stranke također je predvidjela novi proceduralni mehanizam za izbor rukovodstva u formi primarnih izbora⁵, koji je bio jedinstven u Evropi. To je omogućilo direktan izbor predsjednika Demokratske stranke i od strane članova Demokratske stranke i šireg biračkog tijela. U kombinaciji s ovim izborom rukovodstva, kandidata za premijera izabrale su savezničke stranke. Nastanak nove stranke postignut je novim mehanizmom, koji je bio vrlo važan u spajanju političkih stranaka i različitih političkih tradicija.

⁴ Konferencija je održana prije formiranja Slobodne i Jednake stranke (LeU), najnovije raspodjele nastale od PD-a. Prema tome, informacije i analiza u ovom izvještaju ne odražavaju ova najnovija dostignuća.

⁵ Prvobitni izbori uvedeni su na lokalnom nivou 1993. godine s obzirom na izbor kandidata za gradonačelnika u nekoliko italijanskih gradova, a korišteni su i za izbor kandidata za premijera 1995. godine od strane koalicije lijevog centra.

Nakon toga, glavni izazov za Demokratsku stranku pokazao se kao plodonosna integracija dviju vrlo različitih dugih tradicija u italijanskoj politici: socijalističke i katoličke. Ovo je dodatno usloženo zbog velikih razlika među komunističkim/postkomunističkim, katoličkim/postkršćanskim demokratima, socijalističkim, liberalnim i republikanskim strujama.

Pokazalo se da je dosadašnji rezultat vrsta „nehomogenog spoja“:

- organizacijski: kao spajanje dvaju različitih modela stranke („slabog“ i „jakog“)
- ideološki: kao jedna stranka s tri duše, i to:
 - etička duša, zasnovana na primatu jednakosti, koja se bavi ublažavanjem nejednakosti i brigom za slabije dijelove društva;
 - socijaldemokratske duše, vezane za određene društvene grupe, kao što je radnička klasa i kontrola blagostanja države;
 - liberalno-demokratska duša, usmjerena na održavanje ravnoteže između javne intervencije i politika slobodnog tržišta.

Osim toga, mogu se razlikovati još tri faze. Svaka faza povezana je s određenim generalnim sekretarom, izabranim u direktnim izborima, pokazujući drugačiji stil vodstva. Prvi je bio povezan s Walterom Veltronijem, koji je opisan kao neko ko je spojio etičku s liberalno-demokratskom dušom stranke. Slijedio ga je Pier Luigi Bersani, koji je percipiran kao osoba koja je spojila socijaldemokratsku i etičku dušu stranke. Na kraju, vodstvo Mattea Renzija bilo je povezano s jasnim fokusom na liberalno-demokratsku dušu stranke.

Nadalje, istaknuto je da italijanski slučaj jasno ilustrira opasnosti koje mogu nastati kada se među ljevičarskim političkim strankama vodi borba između etičkih i liberalno-demokratskih duša progresivne političke kulture. U slučaju Italije to je rezultiralo zajedničkom strankom, ali onom koja je rastrgana između radikalizma i reformizma. Važna pouka koju treba naučiti jest da je uspostavljanje

konstruktivnog odnosa između radikalnih i reformističkih dijelova bilo koje stranke ljevice ključno za njegov uspjeh. Takav konstruktivan odnos, naglašeno je, zahtijeva značajnu i dubinsku političku i kulturološku umjesto kulturnu raspravu, koja uključuje birače ljevice, članove stranke i rukovodstvo stranke. Naslijeđene vrijednosti i pozicije moraju se uskladiti s promijenjenim ekonomskim i društvenim uvjetima.

Daljnji izazovi, koje primjer Demokratske stranke pokazuje, odnose se na komplikacije povezane s nedostatkom stranačke institucionalizacije i ozbiljnim podjelama u pogledu radne i socijalne politike. Italijansko iskustvo nas uči da ne treba očekivati brzu konsolidaciju stranke, pogotovo ako sastavni elementi stranke imaju znatno različite tradicije. Ne treba potcjenjivati razvoj novog stranačkog identiteta i procesa spajanja bivših stranačkih identiteta i organizacijskih struktura. Lični faktor, kako je rečeno, bio je također važan u slučaju Demokratske stranke.⁶ Međutim, to sigurno nije bio najvažniji faktor iako je u deset godina svog postojanja ta stranka imala pet različitih lidera.

III. Nastanak stranke Frente Amplio u Urugvaju

Primjer stranke Frente Amplio (Široki front) prkosi mnogim standardnim kategorijama, a koje se koriste pri analizi političkih stranaka ljevice. Prvo je istaknuto da, iako je Frente Amplio sastavljena od različitih političkih stranaka i drugih konstitutivnih jedinica (sektora), to nije samo koalicija stranaka, već prava programska politička stranka. Objedinjeni opis stranke Frente Amplio bio je „politička sila za promjene i socijalnu pravdu“.

Za ispravno razumijevanje nastanka stranke Frente Amplio važno je znati politički kontekst. Nakon stjecanja nezavisnosti političkom scenom Urugvaja dugo su dominirale dvije stranke: konzervativna Partido Blanco (Bijela stranka) i Partido Colorado (Crvena stranka). Iako je Socijalistička

⁶ O stepenu do kojeg su direktni izbori utjecali na ovaj faktor nije se raspravljalo na konferenciji, ali bi to zasigurno bilo zanimljivo pitanje za daljnja istraživanja. Smatralo se da je ova metoda rezultirala oštrom podjelom između onih koji su vidjeli izbor rukovodstva kao jasnu povlasticu članova stranke s jedne i onih koji su pripisivali veliku važnost preferencijama običnih birača s druge strane.

stranka Urugvaja osnovana još 1910. godine, ljevičarske stranke općenito su dugo ostale marginalizirane i potisnute. Tek je s pojavom popularnog pokreta u šezdesetim godinama prošlog stoljeća i osnivanjem stranke Frente Amplio 1971. godine stvorena istinska alternativa dominaciji Blanco i Colorado stranaka. Nakon vojnog državnog udara 1973. godine stranka Frente Amplio proglašena je nezakonitom; ponovno je uspostavljena nakon povratka u demokratiju 1984. godine.

Frente Amplio ima vrlo složenu strukturu i proces odlučivanja. Sastoji se od stranaka, pojedinačnih članova i grupa, što znači da možete biti član te stranke bez članstva u bilo kojoj od njenih konstitutivnih stranaka. U središtu cjelokupne konstrukcije leži politički sporazum u obliku konstitutivne deklaracije i specifičnog programskog okvira za svake izbore. Danas su gotovo sve relevantne ljevičarske grupe dio stranke Frente Amplio, ali opasnost od fragmentacije predstavlja latentni izazov.

Unatoč svojoj složenosti, stranka Frente Amplio je postigla izborne pobjede 2004, 2009. i 2014. godine, bilježeći politički napredak u reformama u području rada, socijalne i porezne politike, nacionalnog zdravstvenog sistema i formuliranja novog programa prava. Glavne političke napetosti pojavile su se na području ekonomske politike i međunarodnog uključivanja Urugvaja („međunarodno ubacivanje“).

Kada je riječ o lekcijama koje se mogu naučiti iz uspjeha stranke Frente Amplio, istaknuta su četiri aspekta:

- (i) Frente Amplio nije formirana samo kao koalicija koja će pobijediti na izborima;
- (ii) nakon prvog uspjeha, Frente Amplio se nije razvila u koaliciju kako bi samo ostala u vlasti;
- (iii) iz izvorne raznolikosti, Frente Amplio je stvorila vlastiti politički projekt, koji je danas u srcu političke ujedinjenosti;
- (iv) skup zajedničkih vrijednosti mora biti potvrđen i prihvaćen od svih sektora, inače ga Frente Amplio ne prihvata.

Na kraju, u usporedbi s iskustvima italijanske Demokratske stranke (Partito Democratico), valja napomenuti da je stranci Frente Amplio bilo potrebno dvadeset godina, nakon njenog ponovnog uspostavljanja 1984. godine, kako bi postigla izborni rezultat koji joj je omogućio formiranje vlasti.

IV. Šta se može naučiti iz ova tri primjera?

Rasprava o ova tri slučaja bila je vrlo žustra, ali zbog vremenskih ograničenja, složenosti teme i različitih političkih uvjeta nije usvojen jasan zaključak tokom konferencije. Međutim, inspiriran prezentacijama i naknadnim raspravama, autor je došao do četiri potencijalna zaključka/hipoteze o onome što se može naučiti iz ovih primjera (od kojih neki mogu biti vrijedni daljnjeg istraživanja):

(i) Razmišljanje izvan okvira – postoje razni načini za borbu s fragmentacijom: Primjeri Portugala i Urugvaja pokazuju da vrijedi razmišljati izvan standardnih okvira i ozbiljno razmotriti neobična rješenja. Do sada, postojeća pozicija u zapadnoj Evropi je takva da su manjinske vlade nestabilne i nesposobne za pokretanje širokih reformi. Primjer Portugala, međutim, pokazuje da to nije nužno slučaj. Primjer Urugvaja nadalje poništava pretpostavku da ujedinjenje političkih stranaka zahtijeva da konstitutivne stranke nestanu. Konačno, raznolikost načina za učinkovito rješavanje fragmentacije naglašava činjenicu da pluralizam i fragmentacija sami po sebi nisu problem. Naravno, (ponovno) ujedinjenje jedan je od načina rješavanja fragmentacije, kako pokazuje italijanski primjer, ali i drugi primjeri mogu funkcionirati jednako dobro ili čak i bolje, kako pokazuju Urugvaj i Portugal.

(ii) Prevazilaženje fragmentacije predstavlja dugoročni izazov: U vremenu kada političke stranke žure iz jedne kampanje u drugu čini se da prevazilaženje fragmentacije traje duže nego uobičajeni četverogodišnji ili petogodišnji mandat na izborima. Deset godina nakon ujedinjenja Demokratske stranke u Italiji, stranka se još uvijek bori s različitim političkim tradicijama i kulturama, kao i procedura izbora rukovodstva i nedostatkom jasnog

političko-ideološkog profila (jedna stranka, tri duše). Njeno rano učestvovanje u vladi čini se da je više kompliciralo njenu unutarnju konsolidaciju umjesto da joj pomogne. Stranka Frente Amplio u Urugvaju je uspjela doći na vlast tek dva desetljeća nakon njezina ponovnog uspostavljanja 1984. godine. Međutim, uspjela je to zadržati tokom tri uzastopna izborna ciklusa. U Portugalu, saradnja među strankama ljevice pokušaj je koji je trajao više od četiri desetljeća nakon Revolucije karanfila, nešto što je bilo gotovo nezamislivo prije 2015. godine. Zanimljivo je da je ova saradnja prestala osnivanjem formalne koalicije, a umjesto toga bila je iskazana u obliku podrške socijaldemokratskoj manjinskoj vladi, koja je bila zasnovana na sporazumu .

(iii) Prevazilaženje fragmentacije zahtijeva jasne političke sporazume i zajedničke ciljeve: Potrebno je imati jasne političke sporazume i skup zajedničkih političkih ciljeva. To se pokazalo važnim u slučajevima manjinske vlade u Portugalu i pri osnivanju stranke Frente Amplio u Urugvaju.

(iv) Prepoznavanje i iskorištavanje prilika je ključno: U sva tri slučaja suočavanje s fragmentacijom povezano je s posebnim historijskim okolnostima koje su strankama omogućile da prevaziđu sve nesuglasice vezane za ujedinjenje ili saradnju. Dok su u Portugalu posljedice finansijske krize i naknadne politike štednje bile od ključne važnosti, u Italiji je to bila jasna poruka izbora 2006. godine, koja je pokazala potencijal zajedničkog nastupa u poređenju s borbom za glasove odvojeno. Međutim, slučaj Italije također može pokazati da samo bolji izborni rezultati nisu dovoljni za utemeljenje jedinstvene stranke, ona se ne može konsolidirati bez zajedničke politike i vrijednosti na kojim će se zasnivati. U slučaju stranke Frente Amplio sve jača represija vlade olakšala je njeno stvaranje.

6. Zaključci i praktični koraci o tome kako se nositi s fragmentacijom

Kada je riječ o prepoznavanju i raspravljanju o praktičnim koracima kako prevazići fragmentaciju, postojali su neki prijedlozi koji su bili kontroverzni, dok su drugi bili uglavnom nekontroverzni i prihvatljivi.

U sljedećim odlomcima prvo će se prikazati tri najviše osporavana zaključka, a slijede i oni koji su bili uglavnom prihvaćeni.

I. Osporavani zaključci

Najintenzivnije osporavani aspekt (1) svakako je pitanje treba li se socijalna demokratija preusmjeriti na jasniji ljevičarski socioekonomski profil (distancirajući se od, pragmatičnih, neoliberalnih tendencija trećeg puta) ili treba li socijalna demokratija nastaviti svoj put prema centru. U osnovi, prva opcija (povratak na jasniji profil ljevičarske kritike kapitalizma) dobila je malo više podrške među učesnicima od alternative. Učesnici su tvrdili da je socijalna demokratija postala previše pragmatična – ili bi neki rekli „oportunistička“ – prihvatajući pravila kapitalističke igre, koja su se tokom posljednja dva i po desetljeća pretvorila u neoliberalizam. Konkretno za područje jugoistočne Evrope ovaj argument dobro odražava raspravu koja je identificirala pristup lokalnih socijaldemokrata *go with the flow* – što je u skladu s trećim putem evropske socijaldemokratske hegemonijalne neoliberalne ekonomske politike – savremenih problema tih stranaka.⁷ Kontraargument je naglasio sve problematiji stav tradicionalnih birača radničke klase (plavih kragni), koji su u iskušenju zbog populističkih argumenata desničarskih aktera. Puki povratak na više populističke ljevičarske zahtjeve teško bi vratio ukupnu podršku ovog izbornog tijela. Iz te perspektive, istaknuto je, socijaldemokrati bi se trebali usredotočiti na širu srednju klasu (radnike s bijelim kragnama), kao i društveno marginalizirane grupe, kako bi formirali progresivni kosmopolitski savez.

⁷ Za primjer pogledati „infection 2“ i „infection 5“, identificirane od Othona Anastasakisa u aprilu 2017. godine: <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/othon-anastasakis/five-infections-of-social-democratic-family-in-western-balkans>

Ova rasprava podudara se s raspravom (2) o tome je li ljevičarsko naslijeđe iz bivših jugoslavenskih država pozitivna osnova kojoj se trebaju vratiti (uglavnom radničko samoupravljanje i socijalizam) ili je riječ o problematičnom naslijeđu kojim se treba baviti na veoma kritičan i reflektirajući način (zbog autoritarne elite i represije pluralizma). Ova pitanja bila su prisutna i u raspravi o pobjedi kapitalizma nad komunizmom i nedostatku ideološke protuteže koja je pomogla ukrotiti kapitalizam od 1945. do 1990. godine. To je dalo dodatnu težinu argumentu da bi se socijalna demokratija trebala vratiti na jasniju ideološku profiliranost naspram nesputanog kapitalizma.

Na kraju, čini se da postoje neka neslaganja (3) o tome treba li socijalna demokratija pokušati ponovo uspostaviti blisku koaliciju sa sindikatima i civilnim društvom ili ne. S jedne strane, postoji argument da je slaba podrška organizacija civilnog društva i sindikata bila vrlo problematična jer se čini da desničarske stranke i dalje uživaju vrlo snažnu (a prilično nekritičnu) podršku „svoga“ civilnog društva i drugih društvenih baza (kao što su vjerske zajednice). U tom smislu od ključne je važnosti formiranje čvrstih saveza s progresivnim civilnim društvom i sindikatima. S druge strane, međutim, naglašeno je da socijalna demokratija ne bi trebala pokušavati da vještački stvara saveze uključivanjem izuzetno heterogenih karakteristika različitih aktera jer to može rezultirati nekonzistentnim isparčanim programom.

Takav scenarij doveo bi do nedostatka kredibiliteta socijalne demokratije. Štaviše, čak iako dijele zajedničke vrijednosti, iako su programski ciljevi kompatibilni s programom stranke, ljevica bi i dalje trebala biti pažljiva i izbjegavati dojam pokušaja dominacije nad civilnim društvom i sindikatima. Takva percepcija može naškoditi njihovom kredibilitetu kao nezavisnih aktera u nekim dijelovima društva (što je prije svega razlog za traženje saradnje s njima).

II. Manje kontroverzni zaključci

Pored tri osporavana zaključka, postojao je veliki broj zaključaka oko kojih je većina učesnika bila saglasna.

Ključni zaključak bio je taj da se socijalna demokratija mora pripremiti za borbu za svoje temeljne političke ciljeve. Iako je očigledno na prvi pogled, nedavna praksa „istraživačkog pragmatizma“, koju su pratili socijaldemokrati u vrijeme neoliberalne hegemonije, smatrana je veoma problematičnim obrascem koji nije lako prevazići. Primjer koji je jedan učesnik koristio za ilustraciju ovog elementa u raspravi bila je penziona reforma u Nizozemskoj: to je bila tačka oko koje se očekivala borba socijalne demokratije, pa čak i po cijenu da napusti vlast.

Dobar dio zaključaka odnosi se i na područje političke kulture unutar ljevice. Istaknuto je kako ne bi trebalo bježati od kontroverznih i žustrih diskusija. Nužnost „ujedinjenog“ nastupa ne bi trebala spriječiti potrebne interne rasprave. Takve rasprave i pojašnjenja od presudne su važnosti za postizanje jasnih političkih i ideoloških pozicija s obzirom na to da „istraživački pragmatizam“ nije funkcionirao.

Istaknuto je i kako je za kredibilitet stranaka ljevice daleko važnije to da ne bi smjele zauzimati političke stavove samo radi ostvarivanja boljih rezultata u anketama, niti smiju lagati kako bi pobijedile na izborima. Također ne bi trebale formirati savezništva samo zbog pobjede na izborima i učešća u vlasti. Politički ciljevi socijalne demokratije moraju uvijek biti krajnji *raison d'être* za vlastite političke taktike i strategije. Iz perspektive autora ovog izvještaja, niz sličnih argumenata navedenih u raspravi može se podvesti pod generalnu potrebu da se prevaziđu trenutne „opsesije anketama i izbornim rezultatima“.

Nadalje, učesnici su pozvali stranke ljevice i njihovo biračko tijelo da učine više kako bi se izbjegla „igra optuživanja“. Kada se govori o načinu prevazilaženja fragmentacije, naglašen je sljedeći zaključak: Potrebno je više se fokusirati na pitanja kako se nositi s fragmentacijom i kako je prevazići, a manje se baviti razlozima nastanka fragmentacije i pitanjem ko je odgovoran za trenutno stanje.

Istovremeno, stranke se ne bi trebale žaliti na navodno nepravednu kritiku, nego bi, kako se sugeriralo, moglo biti djelotvornije prihvatiti ulogu „vreće za udaranje“.

Također je istaknuto je da je posebno teško ponovo uvjeriti birače da trebaju dati drugu priliku strankama ljevice ako je njihovo učešće u vlasti prethodno bilo neuspješno, čak i nakon značajne interne reforme ili političke reorijentacije, kao što je slučaj sa Socijaldemokratskom partijom Bosne i Hercegovine.

Na kraju, u pogledu političke kulture, istaknut je uvjerljiv argument da bi jasan ideološki profil mogao pomoći da privuče širu podršku izvan tradicionalne klijentele socijalne demokratije. Da bi stigle taj cilj, stranke trebaju graditi mostove među različitim progresivnim akterima.

Organizacijski, naglašeno je da socijaldemokratske stranke moraju voditi računa da ne izgube ideološki motivirane i uvjerenе članove koji visoko cijene temeljne vrijednosti stranke. Opisan je zabrinjavajući trend u kojem članovi takve vrste često napuštaju stranke zbog nezadovoljstva navodnim konformizmom i prisutnim oportunizmom. Njihova percepcija da karijeristi i „profesionalni“ političari dominiraju i određuju stranačku orijentaciju i strategiju možda može biti zasnovana na pogrešnim razlozima. Iako takva perspektiva može biti iskrivljena, stranke trebaju uložiti više napora da drže svoje ideološki motivirane članove opredijeljenim i aktivnim.

O autoru

Marius Müller-Hennig direktor je Ureda Friedrich-Ebert-Stiftung u Bosni i Hercegovini. Po zanimanju je politolog i magistrirao je na RWTH Aachen univerzitetu.

Impressum

Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) | Ured u Bosni i Hercegovini
Kupreška 20, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Odgovorni:
Marius Müller-Hennig, direktor

Tel.: +387 33 722 010
Fax: +387 33 613 505
E-mail: fes@fes.ba
www.fes.ba

Prijevod: Aida Jašarević
DTP: Filip Andronik
Štampa: Amos Graf, Sarajevo
Tiraž: 50 primjeraka

Publikaciju možete naručiti na e-mail: fes@fes.ba.

Stavovi, mišljenja i zaključci u ovoj publikaciji ne moraju nužno odražavati stavove Friedrich-Ebert-Stiftunga. Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u publikaciji.

Sva prava zadržana od Friedrich-Ebert-Stiftunga.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine,
Sarajevo

329.14

MÜLLER-Hennig, Marius

Politička fragmentacija ljevice - - - uz globalni preporod desničarskog populizma : izvještaj s konferencije / Marius Müller-Hennig ; [prijevod Aida Jašarević]. - Sarajevo : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2018. - 14 str. : graf. prikazi ; 30 cm

O autoru: str. [16]. - Bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-884-62-7
I. Hennig, Marius Müller - Müller-Hennig, Marius
COBISS.BH-ID 25137158